

Liberal Perspektif Yorum

Sayı: 8, Mart 2017

TÜRKİYE'DE YÜKSEK ÖĞRETİMİN FİNANSMANI

Alternatif Bir Kamu Politikası Önerisi

Ekin Can Genç

Liberal Perspektif Yorum

Sayı: 8, Mart 2017

TÜRKİYE'DE YÜKSEK ÖĞRETİMİN FİNANSMANI

Alternatif Bir Kamu Politikası Önerisi

Ekin Can Genç

© Ekin Can Genç

© Özgürlük Araştırmaları Derneği, 2017

Bu çalışmadaki görüşler yazara aittir ve Özgürlük Araştırmaları Derneği'nin kurumsal görüşünü yansıtmaz.

Ekin Can Genç

2014 yılında London School of Economics'ten (LSE) Felsefe ve Kamu Politikası alanında yüksek lisans (MSc) derecesiyle mezun olmuştur. İngiltere'de Institute of Economic Affairs, Belçika'da Open Europe ve ABD'de Cato Institute gibi düşünce kuruluşlarında faaliyet göstermiştir. Avrupa Komisyonu'nda inovasyon politikası üzerine çalışmıştır ve özel sektör ile dış hükümetlere sağlık politikaları başta olmak üzere çeşitli alanlarda danışmanlık hizmeti vermektedir. Özgürlük Araştırmaları Derneğinde Araştırmacı (Policy Fellow) olan Genç'in temel kamu politikası araştırma konuları yükselen teknolojilerin regülasyonu, sağlık politikası reformu ve yüksek öğrenim finansmanıdır.

Bu çalışma Friedrich Naumann Vakfı'nın katkılarıyla hazırlanmıştır.

Özgürlük Araştırmaları Derneği

📍 Turgut Reis Caddesi, No: 15/4 Mebusevleri Çankaya - Ankara

☎ 0312 213 24 00

✉ info@ozgurlikarastirmalari.com

f ozgurlikarastirmalari

🐦 ozgurlikar

Tasarım ve Dizgi:
Liber Plus

İçindekiler

Başlangıç	4
Türkiye’de Yüksek Öğrenime Katılım ve Kısa Bir Durum Değerlendirmesi	5
Türkiye’de Yüksek Öğrenime Katılımın Finansmanı: Harçlar?	8
Politika Alternatifi: “Bordro Kesintisi” Tipi İngiliz Öğrenim Kredisi Modeli	11
Sonuç	14
Kaynakça	15

Başlangıç

Son elli yılda birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yüksek öğrenime katılım sosyoekonomik anlamda demokratikleşti.¹ Üniversite mezunları toplumun küçük bir elit kesimini oluştururken, AK Parti hükümetlerinin son yıllarda uyguladığı politikalarla üniversite kapasitelerinin arttırılması ve harçların kaldırılması gibi teşvik edici faktörler yüksek öğrenimin daha geniş kesimler için ulaşılabilir olmasına fırsat verdi. Yüksek öğrenimin getirdiği bireysel ve toplumsal faydalar açısından bu sevindirici bir haber.

Ancak aynı zamanda, bu cömert politikalar katılımın yaygınlaştırılmasının getirdiği faydaların yanında birtakım zararlara da sebep oldu. Türkiye’de üniversite mezunlarının mezun olmayanlara kıyasla yaşamları boyunca ortalama %88 daha fazla (“mezun primi”) kazandıkları düşünüldüğünde, harç kaldırma politikasının (yüksek öğrenim maliyetinin vergiler yoluyla kamu finansmanından karşılanmasının) ‘regresif’ olduğu gözükmemektedir: Toplumun daha fakir kesiminden daha zengin kesimine devlet eliyle kaynaklar yeniden dağıtılmaktadır. Bundan çıkarılacak sonuç harçların geri getirilmesi gerektiği değildir. Türkiye “ex ante” ödeme modelleri yerine “ex post” ödeme modelleri arasında seçim yapmalıdır. Diğer bir deyişle, öğrenciden yüksek öğrenime başlamadan önce veya eğitimi sırasında para talep edilmemelidir. Öğrenci, eğitim maliyetinin tamamını veya büyük bir kısmını yalnızca mezuniyet sonrası para kazanmaya başlayınca ödemelidir. Bunun başarılı bir örneği İngiltere’de ve oradan model alınarak Macaristan ve Avustralya’da da uygulanmaktadır. Daha hakkaniyetli bu model, Türkiye’nin mevcut politikasına daha iyi bir alternatif olarak gözükmemektedir.

Son elli yılda birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yüksek öğrenime katılım sosyoekonomik anlamda demokratikleşti.

Mevcut yüksek öğrenim politikalarının başka bir etkisi 2002’den önce %8’in altında seyreden mezun işsizliği oranının, AK Parti hükümetleri sırasında %12’lere kadar yükselmesidir (2003-2016 yıllarının ortalaması %11). Zaten yüksek sayılabilecek orandaki mezun işsizliği problemi, katılımı genişleten iyi niyetli yüksek öğrenim politikalarıyla dolaylı olarak

1. Schofer ve Meyer, “The worldwide expansion of higher education in the twentieth century”.

daha da yükselmesine sebep olmuştur. Diğer bir endişe de işgücüne katılan mezunların yaptığı işlerin gerçekten üniversite eğitimi gerektiren işler olup olmadığı konusudur (“underemployment”).

Yüksek öğrenime katılımın bir yatırım olduğu ve bu yatırımın en temel finansörünün Türkiye’de vergi verenler olduğu düşünüldüğünde, mevcut politikanın maliyetinin bir hayli yüksek olması kamu politikası açısından ciddi bir endişe teşkil etmektedir. Üniversite mezunlarının toplumun geri kalanından ortalama olarak daha fazla para kazanması, ama öğrenciliklerinin maliyetinin kendilerine kıyasla toplumun daha yoksul kesiminin vergileri üzerinden karşılanması Türkiye’nin yüksek öğrenim finansman sisteminin ilk bakışta görülmeyen bir çeşit sosyal adalet problemidir.

Yüksek öğrenimin faydalarını zararlarından kurtarmak için hükümetin radikal kamu politikası değişikliği yapması gerekmektedir. Benzer problemler yaşayan diğer ülkelerin kamu politika deneylerinden ders alınması bu adımda atılacak ilk adım olarak düşünülebilir.

Türkiye’de Yüksek Öğrenime Katılım ve Kısa Bir Durum Değerlendirmesi

Yüksek öğrenime katılımın bireysel faydaları uzun bir liste oluşturabilir.² Nicelik açısından bakıldığında, en çarpıcı fayda üniversite mezunlarıyla mezun olmayanlar arasındaki ortalama gelir farkıdır (“mezun primi” denmektedir).³ OECD’nin verilerine göre Türkiye’de üniversite mezunları, orta dereceli okul mezunlarına göre %88 daha fazla kazanmaktadır.⁴ Türkiye’deki bu oran tüm ülkelerinin ortalamasından (%60) çok daha yüksek gözükmemekte. Dolayısıyla diğer ülkelere kıyasla Türkiye’de üniversite diplomasının gelirden ciddi bir fark yarattığını söylemek mümkün.

Üniversite mezunu kadınlar için durum, en azından gelir açısından, çok daha parlak. Orta dereceli okullardan mezun kadınlara kıyasla üniversite mezunu kadınlar %111 daha fazla kazanmakta. OECD ortalamasına bakıldığında cinsiyetler arası ciddi bir fark gözükmemekte: kadınlar için tüm ülkelerin ortalamasında bu oran %63.

2. Bloom, Hartley, ve Rosovsky, “Beyond private gain”.

3. Pericles Rospigliosi vd., “Human capital or signalling, unpacking the graduate premium”.

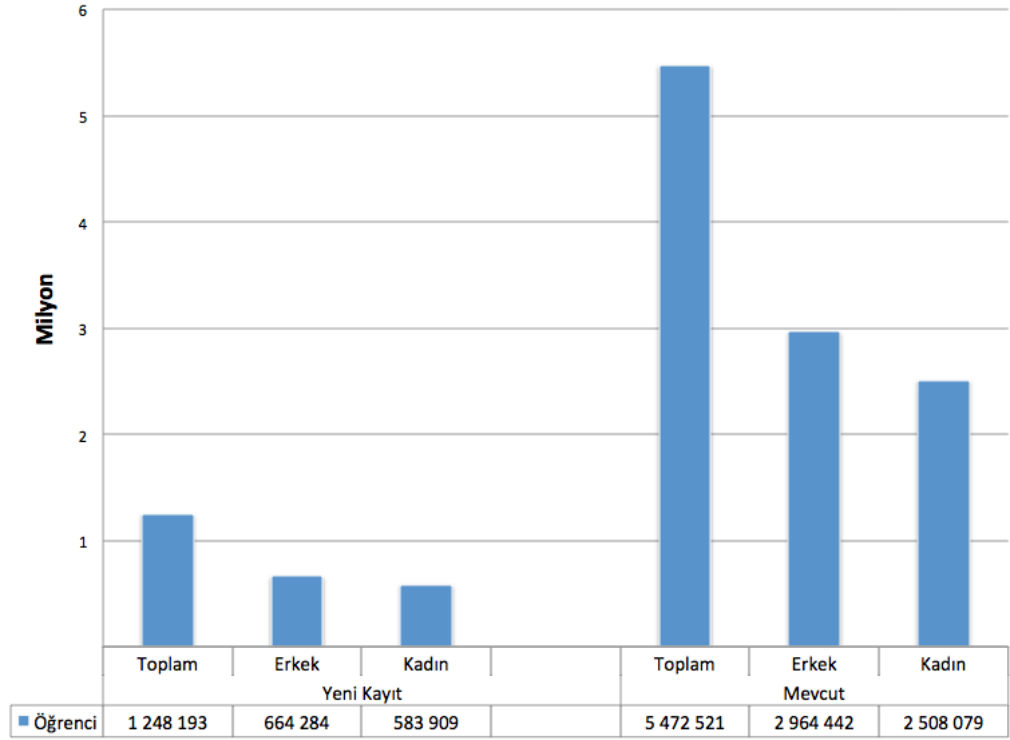
4. OECD (2014), Education at a Glance 2014: OECD Indicators, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2014-en>

Yüksek öğrenime katılımın bir yatırım olduğu ve bu yatırımın en temel finansörünün Türkiye’de vergi verenler olduğu düşünüldüğünde, mevcut politikanın maliyetinin bir hayli yüksek olması kamu politikası açısından ciddi bir endişe teşkil etmektedir.

Grafik 1: Yüksek öğrenime yeni katılan ve mevcut öğrenciler (TÜİK)

Yüksek öğrenim iktisadî literatüründen yola çıkarak Türkiye ve diğer birçok OECD ülkesi arasındaki “diplomanın ekonomik değeri”ndeki farkın (Türkiye’de 88% olan ortalama, OECD ortalamasında %60’dır) diğer ülkelerdeki kadar “diploma devalüasyonu”nun yaşanmamış olmasından kaynaklandığını söylemek mümkün olabilir.⁵

Sahip olmanın ayırt edici ekonomik değer sinyallemediği mallara ne kadar çok kişi sahip olursa, o malda o kadar ekonomik değer düşüşü yaşanır.⁶ Diploma devalüasyonu, iktisatçıların deyimiyle bir “pozisyonel mal” olan olan üniversite diplomanın piyasada yaygın şekilde bulunmasından kaynaklanır. Üniversite mezunlarının toplum içindeki oranı genel olarak düşüken ilerleyen zaman içerisinde mezun sayısında ciddi artış olması diplomanın ekonomik değer kaybetmesine sebep olur. Bunun bir sonucu üniversite mezunlarıyla mezun olmayanlar arasındaki ortalama gelir farkının azalması ve dolayısıyla mezun priminin yavaşta ortadan kalkmasıdır. Böyle olduğu durumda yüksek öğrenime yatırım yapmanın ekonomik anlamda daha az çekici hale gelmesi beklenir. Bugüne kadar daha çok nicel alanda yatırım yapan devletin, politikada niteliği öncül-

5. LIU ve DAI, “An Economic Analysis of the Devaluation of Diploma in Employment Market”.

6. Hollis, “Education as a positional good”.

lendirmesi ve nicelikte artışa son vermesi bu noktada makul politika olarak gözükmektedir. Mevcut devlet üniversiteleri için “temel başarı göstergeleri” oluşturmak ve metriklerle kaliteyi kontrol etmek niteliği öncüllendirmenin birçok yolundan biridir. Nicelikte artışı durdurmanın en kolay yolu, elbette, yeni üniversite açmamak ve belki de aşırı kalabalıklaşan programlarda kontenjan düşüşüne gitmektedir.⁷

Ancak aynı zamanda, işgücü piyasasındaki üniversite mezunlarının sayısı arttığı için işverenler minimum eğitim şartlarını yükseltme eğilimi gösterir. Böylelikle uzun başvuran listelerinde kullanılacak bir eleme kriteri daha çıtaı yapay olarak yükseltir. Daha önce üniversite eğitimi gereksinimi olmayan pozisyonlar bile üniversite mezuniyetini minimum şart haline getirmesiyle, işgücü piyasasındaki bu yapay değişim üniversite diploması eksikliğini iş başvurularından otomatik ret gerekçesi haline getirir. Her ne kadar diploma devalüasyonu yüksek öğrenime katılımı rasyonel hesaplara göre ekonomik anlamda daha az çekici hale gelir getirirse bile, paradoksal olarak, aynı zamanda işgücüne katılım için bir şart haline de dönüştürür.

Üniversite eğitimi gerekmeyen işlerde çalışma (“underemployment”) eğiliminin Türkiye’de yaşanmakta olduğunu anlamak için üniversite mezunu tanıdıklarımızın genelini yapmakta olduğu işleri düşünmek yeterli olacaktır. ABD’de bu durum, anekdotsal kanıtın ötesinde yapılan birçok çalışmaya ortaya konmuştur. FED New York’taki iki ekonomistin 2014’te yaptığı araştırmaya göre 1990’dan bu yana üniversite mezunu çalışanların (22 ve 65 yaş arası) %30’u üniversite eğitimi gerekmeyen işlerde çalışmaktadır.⁸ Mezuniyetlerinden 10 yıl sonra da durumun benzer olduğu görülmüştür. Benzer çalışmaların Türkiye’de de yapılması yüksek öğrenime ve işgücüne katılım arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Bu noktaya kadar tartışmayı “underemployment” da olsa mezuniyet sonrası işgücüne piyasasına katılabilmiş üniversite mezunları hakkında yapıldı, ancak mezunlar arasındaki başka önemli bir husus “mezuniyet işsizliği”. TÜİK’in en güncel 2016 verilerine göre Türkiye’nin genel işsiz oranı %10.7 iken üniversite mezunlarının işsizlik oranı ise %9.7 olduğu gözükmektedir (Grafik 2).

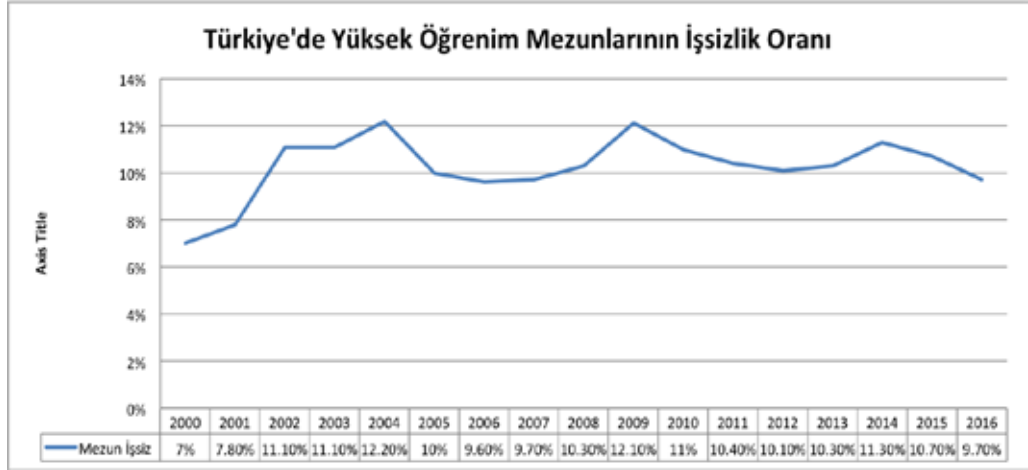
7. 2015 yılında İstanbul Üniversitesi niteliği arttırma amacıyla kontenjan azaltma yoluna gitmiştir. <<http://www.isilanlarim.net/istanbul-universitesi-ogrenci-alma-kontenjani-ni-dusurecek/>>

8. Abel ve Deitz, “Are the Job Prospects of Recent College Graduates Improving?”

Nicelikte artışı durdurmanın en kolay yolu, elbette, yeni üniversite açmamak ve belki de aşırı kalabalıklaşan programlarda kontenjan düşüşüne gitmektedir.

Grafik 2: Türkiye’de yüksek öğrenim mezunlarının işsizlik oranı (TÜİK)

2000 öncesi istatistikler tutulmadığı veya açık kaynaktan erişilmediği için AK Parti hükümetlerinin başa geldiği 2002 yılı sonrası dönemle önceki dönem arasında karşılaştırma yapmak mümkün gözüküyor. Ancak 2002 sonrasında mezunlar arası işsizlik oranının günümüze kadar %10 civarında seyrettiği görülüyor.

Yüksek öğrenime katılımın yaygınlaştırılması birkaç seçim öncesine kadar çoğu partinin seçim vaatleri arasındaydı. AK Parti hükümetlerinin uyguladığı politikalarla üniversite sayısı kısa zamanda hızla yükseldi. “Her 81 vilayete en az bir üniversite” politikası sonucunda bugün üniversite sayısı 181’e ulaştı.⁹ Buna bağlı olarak piyasadaki üniversite mezunu sayısının artmasıyla bu vaat büyük ölçüde, kendi ölçütleriyle değerlendirilirse, başarılı oldu. Yeni dönemde seçim vaatlerinin ve hükümete gelindiğinde gerçekleştirilecek politikanın, neredeyse sabit seyreden yüksek mezun işsizliği oranını düşürmek ve yaşanacak diploma devalüasyonunu önlemek olmalı.

Türkiye’de Yüksek Öğrenime Katılımın Finansmanı: Harçlar?

Yüksek öğrenim finansmanında trendler tüm dünyada benzerlikler göstermekte. Tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de yüksek öğrenimin maliyeti kısmen veya tamamen kamu finansmanı ile karşılanır. Böylelikle eğitimi alan kişi eğitim maliyeti yükünü toplumun geneliyle paylaşır.

Politik etkenlerden arındırılarak düşünüldüğünde, kamu politikasının

9. <http://www.yok.gov.tr/web/guest/universitelerimiz>

“
Yeni dönemde seçim vaatlerinin ve hükümete gelindiğinde gerçekleştirilecek politikanın, neredeyse sabit seyreden yüksek mezun işsizliği oranını düşürmek ve yaşanacak diploma devalüasyonunu önlemek olmalı.”

bu yönde gelişmiş olmasının arkasında yatan rasyonel neden üniversite eğitiminin bireye faydaları (örneğin, daha önce bahsettiğimiz mezun primi gibi bireysel fayda) dışında Milton Friedman'ın deyimiyle "mahalleyle etkileri" (neighbourhood effects) olmasıdır: Daha düşük suç oranı, daha fazla siyasi bilinç, daha üretken ve yenilikçi işgücü...¹⁰ Yüksek öğrenime katılımın düşük olduğu durumda toplumsal faydalarda da düşüş olacağı ("suboptimal" olacağı) varsayılarak, kamu politikasının bu senaryodaki "piyasa başarısızlığına" müdahale etmesi beklenir. Bu görüşün altında yatan varsayımlar birçok araştırmacı tarafından sorgulanmıştır; toplumsal faydalarla yüksek öğrenime katılım arasındaki ilişkinin neden-sonuçtan ziyade pozitif korelasyon olduğu ve bu tipten piyasa müdahalelerinin "piyasa başarısızlığını" düzeltmek bir kenara "devlet başarısızlığı" yarattığı görüşleri bunlar arasındadır.¹¹

Elbette, Türkiye'de harçların kaldırılması/düşürülmesi ve dolayısıyla Türkiye'nin daha fazla kamu finansmanı kullanmaya başlanmasından bu ülkede yüksek öğrenimin faydalarının çoğunlukla toplumsal olduğu sonucunu çıkarmak mümkün değil. Daha doğrusu, yüksek öğrenim maliyetinin karşılanmasında alınan bireysel ve toplumsal katkıların yüzdeliğiyle gerçek fayda dağılımı arasında doğru orantı olduğunu söylemek hiçbir ülke için makul sonuçlar verecek bir çalışma olmaz. Bunun iki sebebi var. Birincisi, nicel olmayan faydalara nicel değerler atfetmek oldukça cüretkar bir hesaplama gerektirir. İkincisi ise politik gerçeklikle alakalı: Öğrenci protestoları Türkiye'nin harç politikasında olduğu gibi tüm ülkelerde gözle görülebilir kamu politikası değişikliklerine sebep olmaktadır ve bu gerçek fayda/maliyet dağılımından bağımsız bir vakadır.

"Ücretsiz" (daha doğru ifadesiyle, maliyetlerinin kamu finansmanı ile karşılandığı) üniversite eğitimi talep eden öğrenci protestolarının başarıya ulaşmasıyla 2012 yılında üniversite harçları resmen kaldırıldı.¹² Buna göre üniversiteyi belirlenen süresinde (çoğu lisans programı için 4 yıl, bazı lisans programlarında 5 ve 6 yıl) bitiren öğrenciden harç alınmamakta. Diğer bir deyişle, öğrencinin yüksek öğrenim maliyeti tamamen devlet tarafından sübvansede edilmekte. Böylelikle üniversite harçları

10. Friedman, "The role of government in education".

11. Finegold, "Market failure and government failure in skills investment".

12. 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılında Yükseköğretim Kurumlarında Cari Hizmet Maliyetlerine Öğrenci Katkısı Olarak Alınacak Katkı Payları ve Öğrenim Ücretlerinin Tespitine Dair <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/08/20120829-1.htm>>

yüksek öğrenimin geniş bir kesiminde kaldırılarak daha fazla öğrencinin üniversiteye gitmesine teşvik edildi. İyi niyetli bir politika olsa da, bu politika diploma devalüasyonu gibi tehlikeleri göz ardı etti ve orta öğrenimden meslek yüksekokullarına gidebilecek öğrencileri daha akademik bir eğitimin verildiği yüksek öğrenime yönlendirmiş oldu.

Harçların kaldırılma kararının ardından yüksek öğrenim finansmanında yaşanacak olumsuz etkilere işaret eden üniversite yönetimleri YÖK'e itirazda bulunduğu iddia edildi. Birçok yoruma göre bu itirazları dikkate alarak 2013 yılında MEB'e sunduğu taslak metinde YÖK "öğrenci katkı payı ve öğrenim ücreti" ifadesine yer vererek harçların tekrar gelebileceğine işaret etti.

Daha sonraki yıllarda "katlamalı harç sistemi" yürürlüğe girdi ve büyük tepki çekti. Bu sisteme göre bir dersi tekrar alan öğrenciler o ders için katlamalı olarak katkı payı ve öğrenim ücreti ödemesi gerekiyordu. Bazı durumlarda (46. Madde) bu %300'e varabiliyordu. Tepkilerden sonra bu uygulama da rafa kaldırıldı.

2016-2017 akademik yılı itibariyle ikinci öğretimden yüksek harç paraları alınmaya devam edilmekte ve normal öğretimdeki düşük harçlar ise kaldırılmış bulunmaktadır (Tablo 1). Üniversiteler arası harç ayrımı yapılmamakta, harçlar fakülte başına göre devlet tarafından belirlenmektedir. Üniversitelerin gerçek maliyetlerinden ziyade fakülte ortalama maliyetleri alınarak hesaplanan bu rakamlar, piyasa gerçekliğinden ziyade devlet planlamasının sınırlarıyla oluşmaktadır.

Konservatuvar / Fakülte / Yüksekokul Adı	Normal Öğretim Katkı Payı	İkinci Öğretim Ücreti
Devlet Konservatuvarı	589 TL	4.268 TL
Hukuk Fakültesi	313 TL	1.155 TL
İktisat Fakültesi	313 TL	1.155 TL
İlahiyat Fakültesi	284 TL	1.027 TL
İletişim Fakültesi	284 TL	962 TL
İnsani Bilimler Edebiyat Fakültesi	284 TL	1.027 TL
İnşaat Fakültesi	387 TL	1.529 TL
İşletme Fakültesi	313 TL	1.155 TL
Mimarlık Fakültesi	387 TL	1.529 TL
Tıp Fakültesi	591 TL	-

Harçların kaldırılması ve mezun priminin %88 olduğu düşünülürse, kamu finansmanın hakkaniyetiyle ilgili bir soru da ortaya çıkarmaktadır. Eğer yüksek öğrenim yatırımı bireye “mezun primi” kazandırıyor ve onu toplumun daha zengin tabakasına itiyorsa, toplumun daha az eğitilmiş olan ve daha az zengin olan kesiminden bu yatırımı fonlamasını istemek, her ne kadar niyet edilen bu olmasa da, daha yoksuldan daha zengine kaynak transferini onaylamaktır. Her ne kadar eğitim öncesi, sırası ve eğitimden kısa süre sonra yüksek öğrenime katılan kişi toplumun ortalamasından daha zengin olması beklenmese de (ortalama bir öğrenci ortalama bir vatandaşa kıyasla daha yoksuldur), maddi dağılıma zamanlararası bakmak (bireylerin yaşam boyu net kazançlarının ortalaması) sistemin regresifliği hakkında daha gerçekçi bir fikir verecektir. Benzer durum, yüksek öğrenimin büyük ölçüde kamu finansmanı ile karşılandığı tüm ülkelerde görülmektedir.¹³

Politika Alternatifi: “Bordro Kesintisi” Tipi İngiliz Öğrenim Kredisi Modeli

Türkiye'nin mevcut politikasına ve bu politikadan doğan sorunlara çözüm olarak İngiltere'nin “bordo kesintisi” tipi öğrenim kredisi modeli makul bir alternatif olarak gözükmektedir. İngiltere'nin bu politikası yakın zamanda Macaristan tarafından da uygulanmaya başlanmıştır.¹⁴

İngiltere'de yüksek öğrenime katılımın yaygınlaşması ve yoksul ailelerden gelenlerin de üniversite mezunu olabilmesi amacıyla 1962'de devlet bir mali yardım politikası geliştirdi. İlk başlarda £380 olarak belirlenen ve 1980'de £1,430'e yükseltilecek destek yardımı (“maintenance grants”) öğrencilerin okul ücretlerini hem de yaşam masraflarını karşıladı.¹⁵

Önemli bir politika değişikliği 1989 yılında Muhafazakar Parti hükümetinin destek yardımını keserek yerine öğrenim kredilerini getirmesiyle yaşandı. Yoksul öğrenciler bu politikadan etkilenmemesi için yoksul aileden geldiğini kanıtlayana £2.265'e kadar burs verilmesine kararlaştırıldı ve geri kalan herkes için sadece £450'e kadar öğrenim kredisi sunuldu.

13. Johnstone, “The economics and politics of cost sharing in higher education”.

14. Macar hükümetinden yetkililerin bu politikanın fikir babası olan London School of Economics (LSE) profesörü Nicholas Barr'la görüşmüştür. Barr ve Crawford, “The Dealing Report and the Government's Response”.

15. Gillard, Education in England.

Yüksek öğrenim yatırımı bireye “mezun primi” kazandırıyor ve onu toplumun daha zengin tabakasına itiyorsa, toplumun daha az eğitilmiş olan ve daha az zengin olan kesiminden bu yatırımı fonlamasını istemek, her ne kadar niyet edilen bu olmasa da, daha yoksuldan daha zengine kaynak transferini onaylamaktır.

1997’de İşçi Partisi seçim bildirgesinde yüksek öğrenime katılımdan kaynaklı masrafları mezunların kendisinin ödeyeceği politika sözü verdi. Hükümete geldiklerinde bu söze dayanarak yeni bir politika geliştirdiler ve yeni akademik yıldan itibaren her öğrencinin £1.000 harç parası ödeyeceği kararlaştırıldı. Miktar açısından ilk başlardaki haline göre kısıtlı da olsa her öğrenciye verilen burslar da kaldırılarak yerine maddi duruma göre verilecek öğrenim kredileri getirildi.

2005 yılında İşçi Partisi hükümetine yüksek öğrenim finansmanı konusunda danışmanlık yapan Nicholas Barr, üniversite eğitiminin hem topluma hem de öğrencinin kendisine fayda sağladığını ve dolayısıyla maliyetin toplum ve öğrenci arasında paylaşılmasının adil olduğu görüşüne dayanarak bir model geliştirdi. Bu paylaşım, toplumun katkısının vergilerle ve öğrencinin katkısının da öğrenim kredisinden maliyetlerin karşılanmasıyla olacaktı. Vergilerden gelen para öğrenim kredisinin ana finansmanını oluşturma ve zorluk anında bir yastık görevi görmekteydi, ancak finansmanın nihai paylaşımındaki ağırlık öğrencisinin kendisi haline geldi.

Bu düzenlemeyle sistem daha da etkin hale getirildi: üniversitelerin farklı seviyelerde harç parası talep etmesi rekabeti arttırdı ve bu da eğitimin kalitesine ve genel olarak öğrencinin ve toplumun yüksek öğrenim için ödediği paranın değerini daha iyi bir şekilde çıkmasına yardımcı oldu.

Bugün hala yürürlükte olan bu modele göre öğrenim kredilerinin ödenmesi “bordro kesintisi” gibi olmaktadır. Her öğrencinin durumu bazı farklılıklar gösterse de, genel olarak model şu şekilde işlemektedir:¹⁶

Üniversite eğitiminize başladığınız sıra hem üniversite ücretini (üniversiteler £9 bin sınırına kadar programları için ücretlerini kendileri belirler) ve yaşam masraflarınızı ödemeniz için bir kamu kuruluşu olan Öğrenim Kredisi Şirketi tarafından banka hesabınıza öğrenim kredisi yatırılır.

Mezun olduktan sonra yılda en az £21 bin kazanana kadar bir şey ödemezsiniz. £21 bin üstü kazanmaya başladığınızda maaştan %9 kesinti yapılır. £25.000 kazanıyorsanız, %9 x £4 bin üzerinden yılda £360 veya ayda £30 geri ödeme yapmış olursunuz. Borcunuz kapanana kadar bu böyle devam eder.

Buna benzeyen ama ayrı bir alternatif olan “mezun vergisi”nden tek fark,

16. Barr, “A properly designed ‘graduate contribution’ could work well for UK students and higher education”; Barr, “Financing higher education”.

ödemenin hayat boyu olmamasıdır. Ödenecek borç bittiğinde, mezundan daha fazla para kesilmez. Ama mezun vergisine para kazandığınız sürece katkı yapmanız zorunludur. Sistem açısından büyük bir getirisi olsa da (üniversitelere daha fazla kaynak, yoksullara daha fazla yardım imkanı, vs.), hayat boyu ödeme yapma fikri mezunları vergi kaçırma yoluna itebilir ve uzun vadede sistem işlevselliğini yitirme riski taşır.

İngiliz modelinin öğrenim kredisine dayanması ABD'deki öğrenim kredisi sistemine benzetilebilir, ama bu yanlış bir benzetme olur. ABD'deki sistemin aksine İngiltere'de öğrenciler her sene fiks bir miktar borç ödemezler. Amerikalı bir mezun iş bulamasa da borç yükü devam eder, zaman ilerledikçe faiz nedeniyle borç yükü artar. Önceden de söylendiği gibi, İngiltere'deki öğrenim kredisinin geri ödeme yükü bir borçtan ziyade bordro kesintisine benzer: mezunlar gelirlerinin belli bir yüzdeliğini öğrenim kredilerinin borcu olarak öderler. Örneğin, yıllık £40 bin maaşla yatırım bankacılığı sektöründe iş bulan bir mezun yıllık £20 bin maaşla sosyal hizmet görevlisine göre öğrenim kredisi borcunu daha hızlı ödeyebilir, ama aynı yüzdellik oranında ödeneceği için hissedilen mali yük aynı olacaktır. Amerikan yüksek öğrenim finansmanı politikası ise bordro kesintisine benzerlik yerine daha çok kredi kartı borcuna benzer. ABD'deki mevcut öğrenim kredisi borcu \$1.3 trilyon¹⁷; bunun ne kadar büyük bir yük olduğunu anlamak için Amerikalıların toplam kredi kart borcunun \$917 milyar olduğunu düşünmek faydalı olabilir.

ABD tipi öğrenim kredisi modeliyle İngiltere tipi mezun vergisi benzeri öğrenim kredisi modelini "Anglo-Amerikan neoliberal model" olarak tek bir sepete atanlar sıklıkla bu modelin karşısına yine kamu politikasındaki uygulamaları ve sonuçlarındaki farklılıklarını göz ardı ederek tek sepete atılmış Kuzey Avrupa tipi yüksek öğrenimin modeliyle karşılaştırmaktadır. Başarılı Kuzey Avrupa toplumları öğrencilerine yük olmadan yüksek eğitimi kamu kaynaklarından finanse edebilmişse bundan bir ders çıkarmalıyız denmektedir. Tüm değerlendirmelerden önce bu iddianın altında yatan varsayım üzerine düşünmek gerekmektedir.

İlk olarak "öğrenciye yük" olduğu iddia edilen finansal talebin ne olduğu anlaşılmalıdır. Eğer Türkiye'de eskiden tamamen olduğu ve bugün yine kısmen devam ettiği gibi öğrenciden eğitim öncesinde ve sırasında harç parası talep ediliyorsa ("ex ante" ödeme şartı), bunun bir yük

17. NY FED <<http://www.newyorkfed.org/newsevents/news/research/2015/rp150217.html>>

olduğu söylenebilir. Yine ABD'deki gibi hemen mezuniyet sonrası öğrencinin biriktirdiği öğrenim kredisi borçlarının ödenmesi bekleniyorsa ("ex post" ödeme şartı), bunun da henüz iş hayatına atılmış mezunun üniversite yatırımıyla aldığı büyük finansal riskin altında ezilmek olduğu söylenebilir.

Ancak önerilen İngiltere modeli (bu modelden etkilenecek kendi politikalarını geliştiren Macaristan ve Avustralya da dahil edilebilir) ne "ex ante" ne de "ex post" ödeme şartı koşmaktadır: Öğrencilerden eğitimlerinden önce ve sırasında para talep edilmez, aksine üniversite ücretlerini ödemeleri ve yaşamları idame ettirebilmeleri için borç verilir, mezun olduklarında ise sadece belirlenen miktar üzerinde kazanmaya başladıklarında maaşlarından kesinti şeklinde borç geri ödenir.

Sonuç

İleride olabilecek muhtemel bir diploma devalüasyonunu ve bununla ilişkili olarak mezuniyet priminin düşüşünü engellemek için Türkiye'nin yüksek öğrenim alanında bir kamu politikası değişikliğine ihtiyacı olduğu açıktır. Yüksek öğrenim niteliğinde artışı teşvik etmek ve nicelikteki yükselişi durdurmak da başka bir politika önceliği olarak gözükmektedir. Kamu finansmanındaki hakkaniyet sorununu çözmek radikal bir adım gerektirecek ve model değişikliğine gidilmesi uzun vadede daha sürdürülebilir bir politikaya imkan verecektir.

Kaynakça

Abel, Jaison, ve Richard Deitz. "Are the Job Prospects of Recent College Graduates Improving?" Federal Reserve Bank of New York, y.y. <http://libertystreeteconomics.newyorkfed.org/2014/09/are-the-job-prospects-of-recent-college-graduates-improving.html#.Vmb5FrSoq-J>.

Barr, Nicholas. "A properly designed 'graduate contribution' could work well for UK students and higher education: even though the original 'graduate tax' proposal is a terrible idea". British Politics and Policy at LSE, 2010. <http://eprints.lse.ac.uk/39688/>.

———. "Financing higher education: lessons from the UK debate". The Political Quarterly 74, sayı 3 (2003): 371-381.

Barr, Nicholas, ve Iain Crawford. "The Dearing Report and the Government's Response: A Critique". The Political Quarterly 69, sayı 1 (Ocak 1998): 72-84. doi:10.1111/1467-923X.00138.

Bloom, David E., Matthew Hartley, ve Henry Rosovsky. "Beyond private gain: The public benefits of higher education". İçinde International handbook of higher education, 293-308. Springer, 2007. http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4020-4012-2_15.

Finegold, David. "Market failure and government failure in skills investment". Acquiring Skills: Market Failures, their Symptoms and Policy Responses Eds A Booth, D Snower (Cambridge University Press, Cambridge) pp, 1996, 235-253.

Friedman, Milton. "The role of government in education". Philosophy of Education, Oxford: Blackwell, 2007, 194-199.

Gillard, Derek. Education in England: a brief history. London, 2011. <http://www.educationengland.org.uk/history/chapter10.html>.

Hollis, Martin. "Education as a positional good". İçinde Philosophers on education, 43-58. Springer, 1987. http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-349-08106-6_4.

Johnstone, D. Bruce. "The economics and politics of cost sharing in

higher education: comparative perspectives”. *Economics of education review* 23, sayı 4 (2004): 403-410.

LIU, Yong, ve Yun-chu DAI. “An Economic Analysis of the Devaluation of Diploma in Employment Market”. *Northwest Population Journal* 3 (2004): 7.

Pericles Rospigliosi, Asher, Sue Greener, Tom Bourner, ve Maura Sheehan. “Human capital or signalling, unpacking the graduate premium”. *International Journal of Social Economics* 41, sayı 5 (2014): 420-432.

Schofer, Evan, ve John W. Meyer. “The worldwide expansion of higher education in the twentieth century”. *American sociological review* 70, sayı 6 (2005): 898-920.

Liberal Perspektif Yorum

Sayı: 8, Mart 2017

TÜRKİYE'DE YÜKSEK ÖĞRETİMİN FİNANSMANI

Alternatif Bir Kamu Politikası Önerisi

Ekin Can Genç

📍 Turgut Reis Caddesi, No: 15/4 Mebusevleri Çankaya - Ankara

☎ 0312 213 24 00

✉ info@ozgurlikarastirmalari.com

f ozgurlikarastirmalari

🐦 ozgurlikar